

Piyasa Ekonomisi Nedir?

Güneri Akalın*

Giriş:

Bu makalede günümüzün en çok tartışılan konularından piyasa ekonomisinin tanımı, nitelikleri, performansı, başarısızlıkları, müdahale yöntemleri ile, Türkiye’de piyasa ekonomisinin hacmi ve sorunlarına açıklık getirmeye çalışacağız. Ayrıca Türk ekonomisinin niteliği ve piyasa ekonomisine geçiş programı nasıl oluşturulabilir konularını ele alarak işleyeceğiz.

Piyasa Ekonomisinin Tanım ve Nitelikleri:

Günümüzde küreselleşmenin toplumların gündemine getirdiği dört önemli kurum mevcuttur. Bunlar sırasıyla;

1. Piyasa ekonomisi
2. Demokrasi¹
3. Hukuk devleti
4. Sosyal ahlâk.

Burada ele alınıp açıklanacak olan konu, piyasa ekonomisi olup, diğerleri bir tarafa bırakılmakla birlikte, hemen ifade edelim, sosyal ahlakın, piyasa ekonomisi, demokrasi ve hukuk devleti ile uyumlu olması; hem kalkınma sürecinin sürdürülebilmesi hem de bu kurumların işletilebilmesi açısından gereklidir. Piyasa ekonomisi (≈ kapitalizm) ile sosyal ahlâk (≈ din) arasındaki ilişki; Max Weber’den beri bilinen bir tespittir.

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi Maliye Bölümü Öğretim Üyesi.

Tanım:

Piyasa ekonomisi denilince akla gelmesi gereken husus; özel mülkiyet, fiyatlar, sözleşme ve girişim özgürlüğünün, rekabet, desantralize karar alma yetkisinin oluşturduğu bir mübadeleler yumağı olup, işleyiş sırlarının bilindiği söylenemez. Tıpkı beynin işleyiş mekanizmasının sırlarını bilemememize rağmen; sonuçlarına bakarak işlevlerini algılayabilmemiz gibi; piyasa ekonomisinin esrarı da çözülememiş olmakla birlikte, sonuçları ele alınarak işlevleri değerlendirilmektedir.² Ancak her şeyden önce, piyasa mekanizmasının doğal bir düzen olduğunu yani mucidinin bulunmadığını; insanlık tarihinin ortak bir birikimi olarak karşımıza çıktığını bilmemizde yarar vardır. Bir başka deyişle, tarihsel olarak insanların ekonomik ihtiyaçlarının tatmini açısından; bireylerin ekonomik faaliyetlerinin bir koordinasyon aracı olarak piyasa ekonomisi tedricen ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla piyasa ekonomisi iktisadi faaliyetlerin organizasyonunun doğal fakat mükemmel olmayan bir modelidir.

Gerçek bir piyasa ekonomisi, aslında demokrasiye ihtiyaç gösterir³: Kısacası tüketici hakimiyeti, seçmenin egemenliği ile pekiştirilemez ise, rekabetçi bir serbest piyasa ekonomisinden bahsedilemez. Bir başka deyişle, desantralize karar alabilme kabiliyetinin sisteme kazandırılabilmesi için, siyasal ve

ekonomik iktidarın, sırasıyla milyonlarca seçmen ve tüketici arasında dağılmış olması gerekir. Dolayısıyla ancak (demokrasi + piyasa ekonomisi) hukuk devleti bağlamında mevcut ise, açık toplumdan bahsedilebilir. Hukuk devleti önemlidir: Zira piyasa ekonomisi açısından mülkiyet, sözleşme ve girişim özgürlüklerinin, demokrasi açısından da düşünce, siyasal katılma (örgütlenme) ve vicdan özgürlüklerinin birlikte teminat altına alınması halinde; piyasa ekonomisi ile demokrasinin beraberce açık toplumu oluşturabilecekleri ifade edilebilir. Nitekim demokrasinin bulunmadığı ülkelerde; mübadelenin ve fiyatların mevcudiyeti, piyasa ekonomisinin var olduğunu ispat edemeyeceği gibi, piyasa ekonomisinin bulunmadığı ekonomilerde ancak 'halk demokrasileri' var olabilmektedir. Dolayısıyla, demokrasi ve piyasa ekonomisi birbirlerinin olmazsa olmaz koşulu sayıldıkları gibi; birlikte açık toplumu oluşturdukları anlaşılmaktadır.

Artık yukardaki tanımdan hareket ederek piyasa ekonomisinin öğelerini şöyle sıralayabiliriz:

1. *Özel mülkiyetin varlığı: Üretim araçları ve bunların ürünleri, özel mülkiyet konusu olmalıdır.*⁴

Mübadelenin söz konusu olması için, üretim faktörleri ile bunların hizmetlerinin ve ürettikleri malların özel mülkiyet konusu olmaları gerekir. Bir başka deyişle mübadele işlemi; sözleşmeler yoluyla taraflar arasında mülkiyetin devri olgusudur.

Oysa geçmişte özel mülkiyetin bulunmadığı "sosyalist pazar ekonomileri"ni teo-ride savunanlar olduğu gibi; bu düşünce Doğu Avrupa ülkelerinde uzun süre uygulamaya konmuş, ancak bu model, piyasa ekonomileri ile rekabette yenik düşmüştür.

Özel mülkiyeti piyasa ekonomisinin en kritik niteliği kılan husus, özel mülkiyetin bünyesinde saklı olduğu anlaşılabilir piyasa müşevvikleri (market incentives) dir. Piyasa müşevvikleri ile kastolunan; çalışma, risk alma, tasarruf etme ve toprağın ıslahı ile ilgili ola-

rak güdülemelerdir.⁵ Bir başka deyişle, ancak özel mülkiyet mevcut ise, mübadele işlemleri piyasa müşevvikleri ile güdülenebilirler. Piyasa sosyalizminin performansını düşüren, işte özel mülkiyetin güdülediği piyasa müşevviklerinin işletilememesi olmuştur.

2. *İkinci olarak, serbest fiyatların rekabetçi bir yapı içerisinde desantralize olarak biçimlenmesine izin verilmelidir.*

Fiyatlar, bir piyasa ekonomisinde (makro düzeyde) şu üç işlevi yerine getirirler⁶.

a. Öncelikle fiyatlar bedava bilgi aktarırlar: Bir ekonomideki kaynakların, zevklerin, faktör donanımının, stokların ve teknolojinin durumu hakkında bedelsiz bilgi sağlarlar. Örneğin ülkemizde domuz etinin piyasa fiyatının sifıra yakın olmasının nedeni; zevk ve tercihler (inançlar) dir.

b. İkincisi, mukayeseli üstünlüklerine göre kaynakları tahsis ederler: Neyin, ne kadar, nasıl ve kimin için üretileceğini fiyatlar belirler. Örneğin doğu Karadeniz kıyı şeridinde toprağın fındık, çay, kivi arasında hangisine tahsis edileceğini bu ürünlerin fiyatlarından üretilen uzun dönem getirileri tayin eder.

c. Üçüncüsü ise, fiyatların ekonomideki gelir dağılımını oluşturmasıdır. Faktör sahipleri, faktör piyasasında üretime soktukları faktörlerin miktarına ve bu faktörlerin fiyatlarına göre milli gelirden pay alırlar. Örneğin bir işçinin gelirini belirleyen, gündelik ücreti ile çalıştığı gün sayısıdır.

Fiyatlar mikro yani firma düzeyinde ise; şu üç işlevi üstlenirler: (1) Finansman: Fiyatlar müşterilerden elde edilen bedeller olarak üretim ve dağıtım maliyetlerini finanse ederler. (2) Rekabetçi fiyatlar firmanın kaynak tahsislerinin etkin olabilmesi için uyulması gereken tüketici sinyalleridir. (3) Son olarak fiyatlar firmanın çıktısını tüketiciler arasında tayinlerler. Özellikle talebin kapasiteyi aşması halinde fiyat tayinlaması önem kazanır. Fiyat tayinlamasının almaşığı miktar tayinlaması olup; dört türü mevcuttur.: Regülatif (puanlı, karne), tesadüfi (torba, piyango), arz

kesintisi (elektrik, gaz, su), fiziki (kuyruk) tayinlama yöntemleridir.⁷

Fiyatların İşlevleri

Mikro (Firma) Ölçekte	Makro(Ekonomi) Ölçekte
1. Finansmanı sağlar	1. Bedava bilgi aktarır
2. Etkinliği üstlenir	2. Kaynakları tahsis eder
3. Tayinlamayı işletir	3. Bölüşümü belirler

Fiyatın işletmede (firmadaki) işlevlerini ele aldıktan sonra, hemen ifade edelim: İktisatçılar fiyat tayinlemesini, miktar tayinlemesine tercih ederler. Ancak fiyat tayinlemesinde talep kapasiteyi aştığında tüketici ve üretici fiyatları birbirlerinden koparlar.⁸ Tüketici fiyatı, üretici fiyatını aşar. İktisatçıların, fiyat tayinlemesini miktar tayinlemesine tercihlerinin nedeni; fiyat tayinlemesi tüketicilerin taleplerinin şiddetini yani ödeme arzularını ortaya koyar. Oysa miktar tayinlemesinde bu husus söz konusu olmadığından; ikinci el piyasalarının doğması kaçınılmazdır. Son olarak tayinlama ile kastolunan şey; arzın tüketiciler arasında paylaşılması, yani malı kimin tüketeceğine karar verilmesi bulunduğuna dikkat çekelim.

Tayinlama Yöntemleri

Fiyat Tayinlaması	Miktar Tayinlaması
1. Talep = Kapasite (tek fiyat)	1. Arz kesintisi
2. Talep \geq Kapasite ise	2. Fiziki (kuyruk)
3. Tüketici fiyatı (AEÖ)*	3. Regülatif (puanlı, karne)
4. Üretici fiyatı (MM)**	4. Tesadüfi (Milli Piyango)

* AEÖ: Arzu edilen ödeme

**MM: Marjinal maliyet

3. Üçüncü öge ise; girişim özgürlüğünün mevcudiyeti ile bunun sözleşme hukukunca güvence altına alınması ve sözleşmelerin yerine getirilmesinin devletin teminatı altına

da olmasıdır.⁹ Bireylerin kanuna aykırı olmayan her konuda girişim özgürlüğü olduğu gibi; sözleşmeleri ifa etmeyen müteşebbis veya üçüncü şahıslara karşı devlet, zor kullanabilmelidir. Eğer sözleşmeler ifa edilmezse, piyasa mekanizması çalıştırılmaz.¹⁰ Zira netice itibariyle piyasa ekonomisi bir sözleşmeler zinciridir.

4. Fiyatların içerisinde serbestçe belirlendiği desantralize karar alma kabiliyeti ve rekabetçi yapı, piyasanın önemli bir niteliğini oluşturur. Örneğin geniş bir KİT yani kamu sektörünün varlığı halinde; ülkedeki siyasal ve ekonomik iktidarlar, aynı elde toplanmış demektir.¹¹ Bu takdirde; siyasal ve ekonomik iktidarların aynı elde toplanmış olması, rant ekonomisine ve yolsuzluklara yol açar. Türkiye'de yolsuzlukların ve rant ekonomisinin kaynağında devletçilik yer almaktadır.

5. Beşincisi ve sonuncusu, piyasa ekonomisi dev bir açık artırma gücü olup, egemen güç olan tüketicilerin fayda maksimize edebilmek için tercihlerini dolayısıyla taleplerini açıklamaları ve kar maksimize edici üreticilerin de bu taleplere (fiyatlara) uygun kaynak tahsisleri ile işletilir. Bir başka deyişle, tüketiciler, piyasa ekonomisinde adına fiyat denilen oylarını atarak üretimi yönlendirirler; ancak tüketiciler fiyatlar ile siyasal oylardan farklı olarak tercihlerinin şiddetini de açıklayabildikleri gibi, oylama süreci kesintisiz olarak devam eder. Piyasada tüketici tercihlerinin açıklanmasını mümkün kılan; kişisel malların tüketimlerinin dışlanabilme ve rakip olma özelliklerinin varlığıdır. Bir başka deyişle kişisel mallarda, kamu hizmetlerinden yani sosyal mallardan farklı olarak; ancak parayı verenin düdüğü çalabilmesi söz konusudur.

Refah İktisadının Temel Teoremi: Görünmez El

İşte yukardaki beş koşulun yerine getirilmesi halinde; iktisatçıların refah iktisadının temel teoremi adını verdikleri teoreme göre; rekabetçi piyasa mekanizması bir ekonomideki kaynakları, başka bir merkezi yönlendirmeye ihtiyaç göstermeksizin, en etkin bir şekilde tahsis eder. Bu açıdan bakıldığında piyasa

ekonomisi rakiplerinden örneğin planlamadan daha üstündür. Diğer şeyler sabitken, rekabetçi piyasa ekonomisi, azami sosyal refah ve milli gelir demektir. Aslında bu sonuç ya da refah iktisadının temel teoremi; Adam Smith'in görünmez elinin marifetlerini açıklamaktan ibarettir.¹²

Teoriden pratiğe dönecek olursak; Türkiye'yi referans aldığımızda, altmış beş milyon tüketicinin, yirmi milyon civarında işgücü arzedenin, on milyona yakın çiftçi, esnaf, tüccar ve sanayicinin yani müteşebbisin iktisadi faaliyetlerini gönüllü olarak mübadele ile kendi aralarında ve dış dünyadaki altı buçuk milyar insanla koordine ettikleri; dev bir açık artırma mekanizmasıdır. Her ne kadar bu dev açık artırma mekanizmasının¹³ işletilmesinde tüketici tercihlerinin serbestçe açıklanması ve gönüllü mübadele esas olmakla birlikte; ortaya çıkan organizasyon bir mükemmeli temsil etmez¹⁴ ancak; temelde piyasa kendi demir disiplini çerçevesinde çalışmaktadır. Fakat yola çıkarken, elde hatalı da olsa bir haritanın bulunması hiç bulunmamasından daha iyidir. Dahası, iktisadi buhranlar; tıpkı sağlıklı bir insan bedeninin zaman zaman hastalanması gibi; bir hayatiyet işareti sayılmalıdır.

Piyasa Müşevvikleri (Piyasa Disiplini)

Piyasa mekanizmasının ya da görünmez elin performansını üstün kılan; ödüller ve cezalar ile işleyen bir model olmasıdır. Bunlara genel olarak piyasa müşevvikleri denir ve bu piyasa müşevvikleri özel mülkiyetin tabiatında saklıdır. Aslında piyasa müşevviklerinin¹⁵ ortaya koyduğu ödül ve ceza sistemine sosyalistler piyasanın demir disiplini adını vermektedirler.

Piyasa Müşevvikleri (≈ Piyasa Disiplini)

Ödüller

Cezalar

1. Risk alır, yenilik yaparsanız kar \Rightarrow 1. Riskler zarara dönüşürse *devir* veya *iflas*

2. Tüketimden vaz geçerseniz (tasarruf) faiz \Rightarrow 2. Tasarruf etmezseniz: Yoksulluk

3. Dinlenceden vaz geçer çalışmanın zahmetine katlanırsanız ücret \Rightarrow 3. Dinlenceyi çalışmaya tercih ederseniz: Aç kalırsınız

4. Toprağı ıslah eder, üretime sokarsanız rant \Rightarrow 4. Toprağı ıslah etmezseniz, rant elde edemezsiniz

Bir ekonomide özel mülkiyet, sözleşme ve girişim özgürlükleri yoksa; piyasa müşevvikleri de dolayısıyla piyasa disiplini de yok demektir. Aslında iktisadın temelini belki de tek konusunu piyasa ekonomisinin oluşturması gerekirken; literatürde piyasa ekonomisi, fiyatlar, müşevvikler, piyasa disiplini konuları ihmal edilmiş olup; aksine piyasa aksaklıkları ve devletin müdahaleleri abartılmıştır. Nitekim dünyadaki iktisat eğitimi programlarında küreselleşmeye rağmen, bir piyasa ekonomisi dersinin olmamasına karşılık, devletin rolü ve ekonomiye müdahaleleri konu alan çok sayıda ders bulunmaktadır. Örneğin Planlama, Maliye Politikası, Para Politikası, KİT Ekonomisi, Refah Devleti Ekonomisi, Kamu Ekonomisi vs. oysa dünyadaki 6.5 milyar insanın tüm ekonomik ihtiyaçlarını, piyasa aracılığı ve mübadele ile temin etmesine karşılık, piyasa ekonomisinin araştırılmasının ihmalini doğal düzene yabancılaşma veya ideolojik nedenlerle yetersizliklerinin abartılması ile belki açıklamak mümkün olabilir.

Piyasa Başarısızlıkları:

Aslında özellikle muhalifleri Sosyalistler¹⁶ ve Keynes¹⁷ tarafından piyasa ekonomisinin veya mekanizmasının eleştirilmesine yol açan yetersizlikler ile ilgili iddialar, piyasa başarısızlıkları¹⁸ olarak adlandırılıp; teoride statik ve dinamik piyasa başarısızlıkları olarak iki kategoride toplanabilirler. Hemen ifade edelim; burada piyasa başarısızlığı ile kasolunan şey, Pareto etkin yani birinci en-iyi kaynak tahsisinden sapılması ve israfın ortaya çıkmasıdır.

Statik Piyasa Başarısızlıkları: Bunlar durağan bir ekonomide ortaya çıkan yetersizliklerdir. Sıralarsak:

1. Piyasa Aksaklıkları: Monopol ve oligopol durumlarında; aşırı kâr nedeniyle arzın kısılanması sonucunda, kaynak tahsislerinde optimumdan sapılmasıdır.

2. Sosyal Mallar: Kamu hizmetlerinin tüketiminin rakip olmaması, dışlanamama nedenleriyle tayinlanamaz ve tayinlanmalarının arzu edilmez bulunmaları ve bedavacılık olgusunun israfa yol açmasıdır.

3. Dışsallıklar: Bunların varlığının, negatif dışsallıklar durumunda aşırı üretime; pozitif dışsallıklar durumunda da yetersiz üretime yol açtığı bilinmektedir.

4. Doğal Tekeller: Azalan maliyet endüstrilerinin bulunması halinde; marjinal maliyet fiyatlandırması zarara yol açmaktadır.

5. Ortak mülkiyet konusu kaynakların varlığı¹⁹: Meralar, ormanlar, balık yatakları, göller, akarsular gibi ortak mülkiyet konusu kaynakların mevcudiyeti, optimal kaynak tahsisini önlemektedir.

6. Bilgi edinmenin maliyetinin yüksek olması: Bazı alanlarda, örneğin iş bulmada (işgücü piyasasında) bilgi edinmenin maliyetinin yüksek olması nedeniyle piyasa mekanizması ve fiyatlar işletilemez.

7. Gelir dağılımı eşitsizliklerinin ve yoksulluğun yok edilememesi: Özellikle sosyalistler ve sosyal demokratların, piyasa ekonomisini eşitsizliklerin ve yoksulluğun kaynağı olarak görmeleri, bu akımların varlık nedeni sayılmıştır.²⁰

8. Bazı piyasaların var olmaması: Örneğin Türkiye'de gelecek pazarlarının (future markets) olmaması piyasa ekonomisinin işleyişi açısından aksaklık doğurmaktadır.

Dinamik Piyasa Başarısızlıkları:

Dinamik piyasa başarısızlıkları ile kastolunan; kalkınan bir ekonomide piyasa eko-

nomisinin bazı ek yetersizliklerinin ortaya çıktığı görüşüdür. Bunları sıralarsak:

- Makul bir büyüme haddinin başarılammamasıdır. Burada makul bir büyüme haddi ile anlatılmak istenen; rakipler ile arayı kapatabilecek bir hız olsa gerektir.

- İşsizlik (depresyon) ve enflasyon yani makro dengesizlikler durumlarıdır. Keynes'ten beri piyasa ekonomisinin, makro dengesizlikleri çözemediğine inanılmaktadır.²¹

- Az gelişmiş ülkelerdeki faktör donanımındaki çarpıklık veya bazı kıt faktörlerin yeterli arzının bulunamaması dolayısıyla faktör piyasasının işleyişinin zaafa uğraması yani kalkınmanın aksamasıdır. Bir başka deyişle, piyasa ekonomisi ile az gelişmiş ülkelerin kalkınması mümkün değildir: Planlama tezi.²²

- Pigou'nun deyişle insanların teleskopik fakültelerinin bozuk olması yani zamanı iskonto edebilme kabiliyetlerinin yetersizliğidir. Zira bireyler ölümlü oldukları gibi; zamanla zenginleştiklerinden, gelirlerinin marjinal faydası düşmekte ve bireysel iskonto haddi, sosyal iskonto haddinden daha yüksek çıkmaktadır.²³

- Özellikle az gelişmiş ekonomilerde sermaye piyasasının bulunmayışı dolayısıyla sanayileşmenin finansmanının sağlanamamasıdır.

İşte bir ekonomide bu olguların varlığı halinde; piyasa mekanizmasının başarısızlığa uğradığı iddia edilmekte; Pareto-etkin (birinci-eniyi) kaynak tahsisini sağlayamayacağı vurgulanmaktadır.

Piyasa Başarısızlıkları Çizelgesi

Statik Piyasa Başarısızlıkları	Dinamik Piyasa Başarısızlıkları
<ol style="list-style-type: none"> 1. Piyasa aksaklıkları (monopol, oligopol) 2. Sosyal malların (kamu hizmetlerinin) varlığı 3. Dışsallıklar (pozitif ve negatif dışsallıklar) 4. Ortak mülkiyet konusu kaynakların varlığı (balık yatakları, meralar) 5. Doğal tekeller (azalan maliyetler endüstrileri /ölçek ekonomileri) 6. Bazı piyasaların bulunmayışı (Gelecek piyasaları) 7. Gelir dağılımında eşitsizliklerin düzeltilememesi ve yoksulluk sorunu 8. Bilgi edinmenin maliyetinin yüksek olması (iş bulma vs.) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Makul bir büyüme haddinin başarılammaması 2. Makro dengesizlikler: Enflasyon ve yaygın işsizlik durumlarında üretken kaynakların israfı. 3. Faktör donanımındaki çarpıklık ve bazı kıt faktörlerin (teşebbüs ve sermaye) arzının yetersizliği dolayısıyla faktör piyasasının çalıştırılmaması 4. İnsanların teleskopik fakültelerinin (zamanı iskonto edebilme kabiliyetinin) bozuk olması 5. Sermaye piyasasının bulunmaması halinde sanayileşme finansmanının sağlanamaması.

Piyasa Ekonomisinin Almaşıkları

İşte bu nedenlerle yola çıkılarak, 1930'larda Büyük Depresyon'dan itibaren devletin piyasaya müdahale etmesi görüşü egemen olmuştur. Piyasaya müdahalede, tarihen iki farklı temel yaklaşım izlenmiştir.²⁴

1. Birincisi piyasa ekonomisinin ve fiyat mekanizmasının toptan reddi ve yerine KİT'lerle merkezi planlama ikilisinin ikamesidir. Sosyalizm. (K. Çin, Küba, Vietnam, D. Almanya vs.)

2. İkincisi devletin piyasa ekonomisini denetim altına alması ve kısmen kamulaştırılması olup; bunun için aşağıdaki araçlar veya politikaların kullanılmasıdır. Karma Ekonomi.

(1) Maliye politikası (2) Para politikası (3) Regülasyonlar (4) KİT'ler ve fiyat/istihdam/yatırım politikaları (5) Sosyal refah

devleti hizmetleri (eğitim, sağlık, konut vs.) (6) Yol gösterici planlama (7) Gelirler ve fiyatlar politikaları (Türkiye, İngiltere, İtalya)

Böylece piyasa ekonomisinin iki farklı ana alternatifi olduğunu yani sosyalizm, karma ekonomi ve bunların piyasa ekonomisine müdahale için kullandıkları araçları görmüş olduk. Ancak karma ekonomiyi ele alırsak; bunun asıl karakterini belirleyen politikanın; öncelikle KİT'lerin varlığı ve sonra da yol gösterici planlama olduğunu, diğerlerinin bunları izlediğini ifade edelim. Bir başka deyişle, ABD, Kanada, İsviçre gibi KİT'lerden ve yol gösterici planlamadan sakınabilen ülkeler, müdahale edilmiş piyasa ekonomileri şeklinde ve belki de bir üçüncü grup olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu yukarıda ifade edilenleri bir çizelgede toplayarak sunalım:

Piyasa Ekonomisinin Almaşıkları ve Kullandıkları Araçlar

Sosyalizm	Karma Ekonomi	Müdahale Edilmiş Piyasa Ekonomileri
1. Merkezi Planlama	1. KİT'ler	1. Para politikası
2. KİT'ler	2. Yol gösterici planlama	2. Maliye politikası
	3. Para politikası	3. Regülasyonlar
	4. Maliye politikası	4. Gelirler ve fiyatlar politikaları
	5. Regülasyonlar	5. Sosyal refah devleti hizmetleri
	6. Gelirler ve fiyatlar politikaları	
	7. Sosyal refah devleti hizmetleri	

Burada hemen iki noktayı vurgulayalım: (1) Piyasa ekonomisi için esas alınan referans 1930 öncesi batı ekonomileri ve Klasik Liberalizmin tanımıdır. Oysa günümüz piyasa ekonomileri olan ABD, İsviçre, Kanada, Hong Kong gibi ekonomiler; müdahale edilmiş piyasa ekonomileri veya çağdaş piyasa ekonomileri olarak da düşünülebilir. Dolayısıyla üçüncü alması olan müdahale edilmiş piyasa ekonomileri alması, Klasik Liberalizm²⁵ ihmal edilirse ortadan kalkabilir. (2) Bir diğer husus ise, uygulamalara baktığımızda müdahale edilmiş piyasa ekonomilerinin asgari ücret ve tarım ürünleri dışında; alışılmış gelirler ve fiyatlar politikalarına

başvurmadığını gözlemlemekteyiz. Bir bakıma İngiltere'de İşçi Partisi'nin geçmişte uyguladığı türden fiyatların ve ücretlerin dondurulması şeklindeki gelir ve fiyat politikaları, piyasa ekonomisi mantığı ile pek bağdaşmaz.

1930-1980 aralığında yaklaşık yarım yüzyıl sosyalizm, karma ekonomiler ve "müdahale edilmiş" piyasa ekonomileri arasında ekonomik bir yarış oldu. Bu rekabette, piyasa ekonomilerinin (Batı Almanya) sosyalist (Doğu Almanya) ve karma (İngiltere) ekonomilerine bakışla daha başarılı olduğunun anlaşılması kadar; teorideki gelişmeler de bu per-

formans farkını desteklemiştir. Nitekim 1980'lere gelindiğinde bu müdahaleci modelin uygulamalarının sonuçlarının genel olarak iktisatçıları tatmin etmediği anlaşılmıştır.²⁶

Öncelikle stagflasyon yani işsizlik ve enflasyonun birlikte ortaya çıkarak üretken kaynakların atıl kaldığı gözlenmiştir. Bu durum Hayek'in Keynesçi Maliye ve Para Politikalarına getirdiği piyasaya devlet müdahalesinin işsizliği ortadan kaldıramayacağı, sadece erteleyebileceği tezini haklı çıkarmıştır.²⁷

İkincisi 1973 Petrol Krizinin dünya ekonomisinde yarattığı beklenmeyen ve arzu edilmeyen şoklar olup; bu buhrandan en az etkilenenler piyasa ekonomileri olmuşlardır. Nitekim Türkiye'de planlamanın ve karma ekonomi tecrübesinin, dünyadaki merkezi planlı ekonomilerin çöküşü, 1973 buhranı ile başlamıştır. Doğal kaynakların yanlış fiyatlandırılmasının doğurduğu kıtlık, dış ticaretteki ani daralma, yaygın işsizlik; planlı ekonomilerin öngörmedikleri ve uyum sağlayamadıkları şoklar olmuşlardır.

Üçüncüsü ise, 1930-1990 arasında piyasa ekonomileri arasındaki ekonomik rekabeti; sosyalistlerin bütün ahlaki ve iktisadi üstünlük iddialarına rağmen²⁸, piyasa ekonomilerinin kazandığı reddedilemeyecek bir şekilde ortaya çıkmıştır. Örneğin Batı Almanya ve Doğu Almanya'daki gelişmişlik farkları ve doğu Avrupadaki müdahaleci sistemin sonunu hazırlamıştır. Ancak uygulamadaki gelişmeye paralel olarak teoride de piyasa ekonomisinin mukayeseli üstünlüğünün anlaşılması; özelleştirme hareketini doğurmuştur. Ancak ekonomik rekabette geri kalan sadece merkezi planlı ekonomiler olmayıp; karma ekonomiler de, örneğin Türkiye²⁹, İngiltere ve Hindistan da bu yarışta başarısız olmuşlardır.

Devletin Zaafları:

Buradan çıkan sonuç; devletin piyasa ekonomisinin zaafalarını gidermek için yaptığı müdahalelerin de başarısız olduğu anlaşılmıştır. Devletin başarısızlık nedenleri ise:

- Çoğunluk oylamasının oylama paradoksuna yani kısır döngüye yol açmasıdır.

Kamu sektöründe temel karar alma süreci olan çoğunluk oyunun istikrarlı sonuçlar doğurması mümkün değildir. Ayrıca istikrarlı bir sonuç doğuracak demokratik bir kolektif karar alma kuralını düzenlemek olanağı da yoktur. (Arrow'un Olanaksızlık Teoremi)³⁰.

- Bürokrat davranışı;³¹ müdahaleyi yürüten bürokratların da kamu yararı yerine kendi çıkarlarını (faydalarını) gözettikleri ve bunun israfı yol açtığı gözlemlendi.

- Kamu sektöründe mülkiyet haklarının, piyasa müşevviklerinin bulunmaması ve vekalet sorununun mevcudiyeti; piyasa disiplinine benzer bir örgütlenmeyi engellemektedir. Bu husus, özellikle KİT'ler için geçerli olup; etkisizlik yaratmaktadır.

- Seçmenin vergi mükellefi olmamasının doğurduğu bedavacılık olgusu, Keynesyen teoreminin bütçe açıklarını tolere etmesi sonucunda; mali illüzyon (yanılma) ortaya çıkmakta, böylece kamu açıkları için talep doğmaktadır. Dolayısıyla makro dengesizlikleri (işsizliği) önlemek için yapılan devlet müdahalesi, ekonomik istikrarsızlığa stagflasyona yol açmaktadır. Netice olarak enflasyon iktisadi (parasal veya yapısal) bir sorun değil; siyasal bir olgudur.³²

- Demokrasinin, sosyal refah devleti yaklaşımı içerisinde çoğunluğun azınlığı istismarına izin vermesi yani piyasa gelir dağılımını değiştirebilme yetkisinin meclislere verilmesi; neticede rant ekonomisine ve siyasal yolsuzluklara yol açmaktadır. Bir başka deyişle meclislerin yasama ve yürütmeyi denetleme organı olmaktan çıkarak, piyasaya paralel ve ona rakip bir gelir bölüşümü zeminine haline gelmesi; siyaseti çürütmekte ve israfı neden olmaktadır: Zira seçmenler piyasada rekabetle oluşan sonuçları oy sandığı aracılığıyla keyfi olarak kendi lehlerine değiştirebilme olanağına sahiptirler.

Örneklesek; Türkiye'de 1998 yılında satın alınacak 330 bin ton tütünün 130 bin ton kadarı TEKEL tarafından yakılarak imha edilecek olup; bu işlemin maliyetinin yaklaşık

100 trilyon tutacağı anlaşılmaktadır. Çayda bu rakam aynı yıl için 15 trilyon TL. civarındadır.

• Sosyal devlet iddiası ile kişisel ve erdemli malların kamuca sıfır fiyatla arzının; ihtiyaç ve talebin ötesinde isteği harekete geçirmesi ile hem hizmetlerin tayınlanması sorununu yarattığı hem de finansman yetersizliğine yol açarak arz kapasitesini kısıtladığı ortaya çıkmaktadır.³³ Ancak bütün bunların da ötesinde; piyasa fiyatları olan kişisel malların, kamuca sıfır fiyatla arzının yarattığı rantı paylaşmak üzere bürokrat ve politikacıların örgütlenmelerinin yanında suç örgütlerinin de konuya ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, mahkeme kararlarından bu üçlünün kamu bankalarının denetiminde etkin oldukları anlaşılmaktadır.

• Sonuncu olarak; piyasa-dışı işlemlerin de tıpkı piyasa işlemlerinin olduğu gibi bir maliyeti mevcuttur. Piyasa dışı işlemlerin yani kollektif karar alma süreçlerinin bir maliyetinin bulunduğu ve bu maliyetlerin dışsal ve karar alma maliyeti olarak iki kaleme toplandığı bilinmektedir. Kaldı ki piyasa dışı karar almada en düşük maliyeti veren çoğunluk yani 2/3 (% 70) ile karar alınması ol-

duğu kabul edilmektedir. Bir başka deyişle piyasa-dışı işlem maliyeti; demokratik ülkelerde kamu sektöründe çoğunluk oyunun geçerli olması nedeniyle; minimize olacak şekilde çalıştırılmamaktadır.³⁴

Netice olarak yurdumuzu ele alırsak, bütün bu devlet müdahaleleri sonucunda ortaya çıkan devletçi yapının, bir başka deyişle planlı ve kamu ağırlıklı karma ekonominin; etkin ve rekabetçi olmadığı, ekonomik istikrarsızlığı enflasyon ve işsizliği temsil ettiği, kalkınmayı geciktirdiği anlaşıldığından; terk edilerek piyasa ekonomisine geçilmesi ve özelleştirme hareketine girilmesi benimsendi. Dolayısıyla Türk ekonomisinin 65 milyonluk tüketici jürisinin ve on milyona varan üreticilerin ve bunların aralarında mübadele yoluyla tüketici talep desenine uygun bir iş bölümüne gitmelerinin; devlet eliyle engellenmesi halinde etkin olarak çalıştırılmasının mümkün olamadığı anlaşılmaktadır. Zira ülkemizde de artık ekonomiye devlet müdahalesinin, kamu açıkları ve kamu açıklarının da enflasyon, enflasyonun ise fiyatlar sisteminin çökmesi anlamına geldiğinin farkına varılmıştır.³⁵

Ekonomiye Devlet Müdahalesinin Araçları ve Zaafları

Devletin Ekonomiye Müdahalesinin Araçları	Devletin Ekonomiye Müdahalesinin Zaafları
a. Merkezi Planlama	1. Çoğunluk oylamasının kısır döngüye yol açması
b. Sosyal Devlet (Karma ekonomi):	2. Bürokrat davranışının çıkar sağlama amacıyla israfa yol açması
1. Maliye politikası	3. Kamu sektöründe mülkiyet haklarının, müşevviklerin ve piyasa disiplininin bulunmaması
2. Para politikası	4. Seçmenin bedavacılığının açık bütçeye ve enflasyona yol açması ve Keynesyen Teorinin de açıkları önermesi
3. Regülasyonlar	5. Demokrasilerde çoğunluğun azınlığı istismar ederek gelir dağılımını değiştirmesi: Rant ekonomisinin doğması
4. KİT'ler	6. Kamu sektöründe sıfır fiyatla kişisel ve erdemli malların arzının; sonsuz talep yaratarak tayınlama ve finansman sorunları doğurması.
5. Sosyal refah devleti servisleri	7. Piyasa-dışı işlem maliyetlerin varlığı ve yüksek olmaları.
6. Yol gösterici planlama	
7. Gelirler ve fiyatlar politikaları	

Devletin Ekonomideki Rolünün Belirlenmesi

Liberal ya da minimal devlet anlayışını ilk formüle eden A. Smith olup, devletin üç temel işlevi bulunduğunu kabul etmiştir.³⁶

1. Toplumun ve bireylerin dış zorbalardan korunması. (Milli savunma)

2. İç güvenlik ve adalet (Polis+yargı)

3. Piyasa ekonomisinin işletilmesine hizmet veren alt yapı yatırımları ve kurumların kurulması (limanlar, yollar, köprüler vs.)

A. Smith bu minimal devletin finansmanına ilişkin vergileme ilkelerini de koymuştur:

(1) Her yurttaş yetenekleri ile orantılı vergi ödemelidir.

(2) Bu vergi belirli ve kesin olmalıdır.

(3) Vergiler mükellefe en uygun dönemde salınmalıdır.

(4) Vergi idaresinin maliyeti mümkün olduğu kadar düşük tutulmalıdır.³⁷

İşte Klasiklerin (Liberallerin) denk bütçenin esas ve kamu borçlarının geciktirilmiş vergi anlamında olduğuna ilişkin anlayışlarının geçerli bulunduğu XIX. yüzyıl ve XX. yüzyıl başlarında; devletin ekonomik hacminin GSMH'nin % 10'unun altında iken, 1960'lı ve 1970'li yıllarda OECD ülkelerinde % 50'nin üzerine tırandığı gözlemlendi. Bunun yanında tüm ekonomik faaliyetleri devletin üstlendiği sosyalist blokun çöküşü, küreselleşme eğilimini doğurarak, liberalizasyon politikalarına yol açtı.

Hayek, devletin ekonomiye müdahalesi ile ilgili olarak şu üç ilkenin benimsenmesini önermektedir:³⁸

Öncelikle devlet, kamu hizmetlerinin (sosyal malların) sağlanmasında monopole sahip olmamalı ve bunların yeni yöntemlerle (Sosyal Sigortalarda olduğu gibi) piyasa aracılığıyla teminini yasaklamamalıdır.

İkincisi vergiler uniform (yeknesak) illere oturtularak salınmalı ve gelirin yeniden bölüşülmesi için kullanılmamalıdır.

Üçüncüsü ise; devletçe tatmin edilen kolektif ihtiyaçların tümü, toplumun kolektif ihtiyaçları olmalı ve sadece belli çıkar gruplarının çıkarlarına hizmet etmemelidir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus; devletin değil piyasanın halkın sosyal refahını temsil ettiğidir. Kısacası piyasa sosyal refah fonksiyonunu bünyesinde barındırmaktadır. Aslında eleştirilen piyasa eşitsizlikleri bireyleri tüketimden daha fazla pay almak için üretime yönlendiren, güdüleyen zaruri fenalardır. Nitekim eşitlik temeli üzerine kurulan sistemlerde yeni merkezi planlı ekonomide bireylerin üretime katılmak için güdülenebilmesi başarılamamıştır. Buradan hareketle diyebiliriz ki; piyasa ekonomisinde bölüşüme, sosyal refah devleti adına yapılan müdahalenin, etkinlik maliyeti, bölüşüm yararını aştığından yoksulluğa yol açmıştır.

Bir diğer sorun ise; devletin tam istihdam ile ilgili taahhüdünün; ancak giderek hızlanan bir enflasyon ile mümkün olabileceğinin ve sadece işsizliği erteleyebileceğinin anlaşılmasıdır.³⁹ Bir ekonomide talep kalıbının ve düzeyinin; zevk ve tercihlere, gelir seviyesine, teknolojik yeniliklerin yarattığı ihtiyaçlara ve nispi fiyatlara göre devamlı surette değişmesi halinde, işsizlik ve atıl kapasitenin varlığı; ekonominin arz kapasitesini, talep kalıbında ve düzeyinde meydana gelen değişikliklere kendisini ayarlayabilmesi için gösterdiği uyum çabasının bir sonucu olarak algılanmalıdır. Aksine devletin tam istihdam taahhüdü, ekonominin arz kapasitesini, talep kalıbında meydana gelen sürekli değişikliklere uydurabilmek için yaptığı ayarlamaların dondurulması anlamındadır. Zira kayan talep kalıbına karşı; kamu açıkları ve enflasyon ile tam istihdamı sürdürmek, arz potansiyelini dondurmak ya da toplam talep ve arz arasındaki uyumsuzluğun uyuşturulması demektir.

Ekonomimizi yakından ilgilendiren önemli bir başka sorun ise; devletin gelirler ve fiyatlar politikası gütmesidir. Örneğin günümüzde devletin; kamu açıkları ve emisyon artışları devam ederken, kamu sektöründe fiyatları dondurması ve bunu özel sektöre de teşmille çalışması; serbest piyasa güçlerinin işleyişini engellemek anlamındadır.⁴⁰ Bir başka deyişle açık enflasyon, her zaman için günümüzdeki türden baskı altındaki enflasyona tercih edilmelidir. Zira baskı altındaki enflasyon kısa vadeli ve geçici, belki de yanıltıcı

iyileştirmelere yani fiyatlar genel düzeyindeki artışların yavaşlamasına yol açabilir, ancak, uzun dönemde çarpık bir fiyat yapısı meydana getirerek ekonomik etkinliği ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi olumsuz etkiler.

Sosyal Refah Devleti:

Sosyal refah devleti ile ilgili olarak şu üç husus önem kazanmaktadır: Birincisi sosyal refah devletinin üzerine oturtulduğu sosyal adalet ya da fırsat eşitliği kavramının keyfilidir. Zira sosyal adaletin, bilimsel veya mantiki tanımı yoktur.⁴¹ Dolayısıyla sosyal refah devletinin temelinde subjektif/kollektif değer yargıları yer almaktadır.

Bununla birlikte sosyal refah devletini savunanlar bu keyfiligi aşabilmek için pratik hedeflerin (tam istihdam + sosyal güvenlik + sağlık ve eğitim hizmetleri, kamuca sağlanması şeklinde bir formülasyona gitmektedirler. Bu düzenlemeyi de sosyal hukuk devleti şeklinde; anayasa normuna (hükmüne) dönüştürmektedirler. Ancak bu konuda bir hukuk normunun düzenlenmesi ve bunun toplumca kabulü söz konusu keyfiligi ortadan kaldırmaz. Buna karşılık bir toplumdaki "sosyal adalet", sosyal seçim sonucunda oy sandığından ortaya çıkan fiili bir uygulama olup; hukuk normlarından farklılaşır. Bir başka deyişle toplumdaki nihai bölüşümü hukuk normları veya anayasa değil, "milli irade" tayin eder.⁴²

İkincisi bu sosyal refah devletinin ya da yeniden bölüşümün finansmanının nasıl sağlanacağıdır. Zira piyasa bölüşümüne her müdahalenin bir etkinlik maliyetinin bulunduğu açıktır. Zira müterakki vergi tarifelerinin uygulanması ve yüksek marjinal hadlerin piyasa müşevviklerini kırması dolayısıyla milli gelir kayıplarıyla karşılaşılması halinde; eşitliği amaçlarken, yoksulluğun yaratıldığı görülmektedir. Dolayısıyla sosyal refah devleti politikaları geri de tepebilir.

Üçüncüsü, sosyal refah devleti ve sosyal refah hizmetlerinin birer insan hakkı olarak tanınması; bireyin (seçmenin) devlet aracılığıyla bölüşümden aldığı payı tayin etme potansiyeli olduğunun hukuken tescilli anlamındadır.⁴³ Dolayısıyla devletin, bireyi hima-

yesinin yasal bir hak olarak kabulü halinde; bireyin devletle sosyal refah hizmetleri çerçevesinde ilişki kurması; kendisinin diğer kurumlarla ilişkilerini başta aile olmak üzere yayıflatmaktadır. Sosyal refah devletinin, aile, hemşehrilik, komşuluk, arkadaşlık, cemaat, hayır kurumları dayanışmasının yerine ika-mesi nedeniyle sosyal dokuyu bozma eğilimini taşıdığı görülmektedir.

İşte bu sorunlar ya da eğilimlerdir ki; sosyal refah devleti hizmetlerinin özelleştirilmesi veya bu hizmetlerde en azından devlet monopolüne son verilmesini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla en azından rekabetin varlığı; devlet kurumlarının örneğin SSK'nın hizmetlerinde iyileştirme yaratacaktır. Ancak buna rağmen, özel sektör veya kamu sektörü eliyle yoksullara götürülecek sosyal refah hizmetlerinin nasıl finanse edileceği sorununun çözüme kavuşturulması gerekir. Bu nedenle şu şekilde bir örgütlenme önerilebilir: Öncelik vakıflara, hayır kurumlarına ve derneklere, cemaatlara, kişisel bağışlara verilebilir. Ancak bunların yetersiz kalması halinde, milli gelirin %1 veya 2'si civarında oluşturulabilecek bir tavan dahilinde devletin, yurttaşlara piyasa disiplini çerçevesinde örneğin voucher (kupon) vererek; gıda, sağlık, eğitim ve barınma ihtiyaçlarını minimum düzeyde finanse etmesi önerilebilir. Fakat herşeyden önemlisi; bireyin refahından toplumun değil kendisinin sorumlu olduğu bilincinin kazandırılmasıdır.⁴⁴ Bu amaçla, tasarrufların gelir vergisi matrahından indirilmesine izin verilmesi ve düşük bir düz oranlı gelir vergisi tarifesinin kabulü gerekir. Böylece bireye kendi ömür boyu gelirini dönemler arasında gelir vergisi kısıtlaması olmaksızın özgürce dağıtabilme olanağı verilmelidir. Bir başka deyişle, birey kendi sorumluluğu altında ömür boyu gelirinin düzeyini tayin ve dönemler arasında dağıtabilme özgürlüğüne sahip bulunmalıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta; sosyal refah devletinden sosyal güvenlik ağı (safety net) devletine geçilmesi ve bunun da piyasa ekonomisi ile uyumlaştırılmasının sağlanmasıdır.⁴⁵ Bu yeni modelde eşitlik değil, yoksullukla mücadele yani asgari geçim he-

def alınmalıdır. Zira bu tür bir yapılanmada sosyal refahı devletin değil, piyasanın temsil ettiği kabul edilmektedir. Dolayısıyla inisiyatif ve sorumluluk büyük ölçüde devletten bireye ve kar amacı gütmeyen gönüllü kuruluşlara kaydırılmaktadır. Ayrıca yoksullukla mücadelenin finansmanında öncelik bireye ve gönüllü kuruluşlara bırakılmakla birlikte; sosyal güvenlik için devletin yapacağı katkıyı GSMH'nin % 1-2'si gibi bir tavan ile sınırlamak böylece sosyal refah devletinin düşüğü keyfilik yanılığısından kurtarmak da mümkündür. Zira bir ölçüsü, sosyal adalet tanımını olmadığı ve hacmi (bedavacı) seçmenlerin oyuyla kollektif kararlarla tespit edildiği için; sosyal refah devletinin ekonomideki payı büyüme eğilimindedir.⁴⁶ Örneğin Türkiye'de yedi milyona yakın kişiye yeşil kart dağıtılmış olup; hemen hemen bu sayı, gelir vergisi mükelleflerinin sayısına eşittir. Diğer taraftan toplumdaki eşitsizlikleri tümüyle bir 'sosyal-fena' olarak görmek de hatalıdır. Zira bu eşitsizlikler piyasa müşevviklerinin bireylerce algılanmasını ve piyasa disiplininin kurulmasını sağlarlar: Ancak bundan öteye kalkınmanın finansmanını sağlayan tasarruflar da bu eşit olmayan gelir dağılımına bağlıdır. Ancak zaman içerisinde ve kalkınmaya paralel olarak milli gelir içindeki emek payı artıp, sermaye payı azalacağından, piyasa ekonomisi bölüşüm eşitsizliklerini kısmen giderecektir.⁴⁷

Türkiye'de Karma Ekonomiden (Devletçilikten) Piyasa Ekonomisine Geçiş Programı:

Ekonomimizi, planlı bir karma ekonomi ya da ekonomik sistemini, devletçilik olarak nitelendirdiğimizi açıklayarak başlayalım. Türkiye'de kamu sektörünün ekonomi içerisindeki nispi payını şu kalemlerle sıralamak mümkündür. 1997 yılında Türkiye'de kamu ekonomisinin nispi hacmi:

KİT harcamaları	12.7
K. Bütçe harcamaları	31.3
Mahalli İdarelerin Harcamaları	3.2
Sosyal Güvenlik Kurumları	4.7
Fonlar	3.8
	% 55,7

Ayrıca bu tutara; döner sermayeli kuruluşlar, üretici birlikleri (Tariş, Fiskobirlik vs.) kamu vakıfları ve bağlı işletmeleri, kamu hizmeti sağlayan dernekler (Kızılay), özerk bütçeli kuruluşlar (TRT), mahalli idarelere bağlı işletmeler (İETT) de katılmalıdır. Bu harcamaların yıldan yıla dalgalanmakla birlikte; GSMH'nin % 60 civarında bir payı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Bu mülkiyet ve harcama yapısına ilave olarak; DPT'nin ve planlamanın varlığını da göz önünde tutarsak; Türkiye'de hala devletçi ya da kamu ağırlıklı planlı bir karma ekonominin bulunduğunu kabul etmek, gerçekçi bir tutum sayılmalıdır.

Türkiye'de piyasa ekonomisine geçiş ile ilgili ilk bilinçli hareket 1983 yılında Özal'ın ekonomik reformları ile başlatılmış olmasına rağmen, kamu ekonomisinin yukarıda hesaplanan günümüzdeki hacmi dolayısıyla pek fazla yol alınmadığı anlaşılmaktadır.

Ne yapılmalıdır? Bu sorunun cevabı; piyasa güçlerinin çalışmasına olanak veren bir kapsamlı reform programının uygulamaya konularak piyasa ekonomisine geçilmesidir.⁴⁸ Aslında Özal'ın girişimlerinin⁴⁹ yeterince başarılı olamamasının nedeni de reformlarının dış-ticaretle sınırlı kalmasıdır.

Öncelikle yöntem açısından; devletin ekonomiye müdahalesinden ve müdahale araçları olan para ve maliye politikalarından, regülasyonlardan, KİT politikalarından, fiyatlar ve gelirler politikalarından, yol gösterici planlamadan vazgeçilmelidir. Rekabetçi fiyat mekanizmasının, desantralize kaynak tahsisine izin verilmeli ve piyasa müşevviklerinin çalışması engellenmemelidir.

İkinci olarak, bu desantralize kaynak tahsisinin gerçekten rekabetçi olabilmesi için, ekonominin gerçekten açık ekonomiye dönüştürülmesi gerekir. Her ne kadar; serbest kur rejimine geçilmesi ve AB ile ortaklıkla ekonomi kısmen de olsa açık ekonomi niteliği kazanmıştır. Ancak bu durum kısmi bir açık ekonomiye işaret etmektedir. Zira döviz kurları baskı altında tutulmakta olup, himayeci politikalara belli ölçüde devam edilmektedir.

Üçüncü olarak; mali sektör liberalize edilmelidir. Şöyle ki, merkez bankası ile bağlı kuruluşlarının işleyişlerine müdahale edilmeyecek sistem özertleştirilmelidir. Dolayısıyla emisyon hacmi, faiz hadleri, reeskont ve karlıklar konularında devlet yani hazine belirleyici olmamalı ve açık piyasa muameleleri sınırlandırılmalıdır.

Dördüncü olarak özelleştirme yapılarak; ekonomideki mülkiyet sorunu çözümlenmelidir.⁵⁰ KİT'lerin beş yıllık bir takvim içerisinde tasfiyesi sonuçlandırılmalıdır. Aslında özelleştirmenin bir karşı devrim hareketi olduğu düşünülduğünde; derhal gerçekleştirilmesi, tıpkı bir devrimde olduğu gibi; ekonomik ve sosyal kargaşaya sebep olabilir.⁵¹ Ayrıca topraktaki kamu mülkiyeti de özelleştirilmelidir. Ancak özelleştirmenin diğer alanları (1) deregülasyon (2) kamu hizmetlerinin sağlanmasının müteahhide verilmesi (3) kamu hizmetlerinden mümkün olanların fiyatlandırılması ihmal edilmemelidir.

Beşinci olarak; kamu sektörünün hacmi harcama ve vergi reformları yapılarak asgariye çekilmelidir. Günümüzde GSMH'nin % 60'ı civarındaki kamu sektörünün ekonomik hacmi %20'lere çekilmelidir. Türkiye'de devlet hem vergi yükünü hem de iç tasarrufları artırmak gibi aynı anda olanaksız iki şeyi birlikte istemektedir. Devletin küçültülmesi ve vergi yükünün düşürülmesi; tasarrufların artırılması ve büyümenin hızlandırılması anlamındadır. Bu amaçla vergi sisteminin ağırlığının ödeme gücü ilkesinden, yarar ilkesine kaydırılması, tasarrufların vergi dışı bırakılması, düz ve düşük oranlı gelir vergisi uygulamaları; vergi yükünün düşürülmesi ve dürüst dağılımı için esastır. Bütün bunların ötesinde bir ekonomik anayasa hazırlanarak; devletin işlevlerinin ve finansmanının; piyasa disiplini ile uyumlaştırılması gerçekleştirilmelidir.

Sonuç:

Türkiye'de aydınların⁵² kafasını meşgul eden iki yüz yıldır neden bocalıyoruz sorusunun cevabı, uygarlığın kurumları olan; piyasa ekonomisi, demokrasi ve hukuk devleti ile bunları işletip uyumlaştıran bir sosyal ahlaka

sahip olamamız şeklinde özetlenebilir. Dolayısıyla piyasa ekonomisine geçiş, uygarlıkla aramızdaki farkın hiç olmazsa bir kısmının kapatılması anlamındadır.

NOTLAR

1. Carl GERSHMAN, "Democracy and Economic Development", *Economic Reform Today*, (4), 1977, s. 2-4.
2. F. A. HAYEK, "The Uses of Knowledge in Society", *The Essence of Hayek*, (Nishiyama & Leube: Eds.), California, Hoover Institution Press, 1984, s. 211-224.
3. M. FRIEDMAN, *Capitalism and Freedom*, Chicago, Chicago Univ. Press, 1962, s. 7-22.
4. J. KORNAL, *The Road to a Free Economy: Shifting from a Socialist System*, New York, W.W.Norton, 1990, s. 46.
5. R. STROUP- J. GWARTNEY, *What Everyone Should Know About Economics*; Vancouver, Fraser Institute, 1990, s. 35.
6. Milton FRIEDMAN, "Market Mechanism and Central Economic Planning", *The Essentials of M. Friedman*, California, Hoover Institution Press, 1987, s. 18-36.
7. Ray REES, *Public Enterprise Economics*, London, Weidenfeld, 1986, s. 64.
8. *Ibid*, s. 51.
9. R. H. COASE, "The Nature of the Firm" *The Firm, the Market, and the Law*, Chicago, Chicago Univ. Press, 1988, s. 33-57.
10. F. A. HAYEK, "Economic Policy and the Rule of Law", *The Constitution of Liberty*, s. 220-232.
11. M. FRIEDMAN, *op. cit.*, s. 7-22.
12. Harvey ROSEN, *Public Finance*, Illinois, Irwin, 1988, s. 55.
13. R. MUSGRAVE-P. MUSGRAVE, *Public Finance in Theory and Practise*, London, Mac Graw Hill, 1993, s. 48-49.
14. F. A. HAYEK, *The Use of Knowledge*, *op. cit.*
15. J. MEADE et.al., *The Structure and Reform of Direct Taxation*, London, George Allen and Unwin, 1978, s. 7-12.
16. O. LANGE, "On the Economic Theory of Socialism", *Review of Econ. Studies*, 4 (1-2), 1936-37, s. 123-142.
17. J. M. KEYNES, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, London Mac Millan, 1967, s.1-22.

18. N. BARR, *The Economics of Welfare State*, Oxford, Oxford U.P., 1993, s. 81-82.
19. C. V. BROWN-P.M.JACKSON, *Public Sector Economics*, Oxford, Basil Blackwell, 1990, s. 30.
20. Robin BOADWAY-David WILDASIN, *Public Sector Economics*, Boston, Little and Brown, 1984, s.66.
21. F. A. HAYEK, "Full Employment at any Price", *Economic Freedom*, Basil Blackwell, 1991, s. 267-299.
22. O. LANGE, *Economic Development, Planning and International Cooperation*, Cairo, Central Bank of Egypt, 1961.
23. R. LAYARD, "Introduction", *Cost-Benefit Analysis*, London, Penguin, 1972, s. 9-72.
24. N. BARR, *op. cit.*, s. 81-82.
25. F.BASTIAT, *The Law*, New York, The Foundation for Economic Education, 1991.
26. J. STIGLITZ, *Economics of the Public Sector*, London, W. W. Norton, 1988, s. 5-6
27. F. A. HAYEK, *Keynes Centerary: Austrian Critique*, Nishiyama and Leube (eds.), *op.cit.*, s. 43-53.
28. F. A. HAYEK, "The New Confusion about Planning", *New Studies*, London, Routledge, 1982, s. 232-249.
29. Bela BLASSA et. al., *Turkey Prices and Prospect of Growth*, Volume I.
30. K. J. Arrow, *Social Choices and Individual Values*, New York, John Wiley, 1951.
31. W. A. NISKANEN, *Bureaucracy and Representative Government*, Chicago, Aldine, 1978.
32. James BUCHANAN, *Constitutional Economics*, Basil Blackwell, 1991, s. 105-110.
33. J. CULLIS- P. A. WEST, *The Economics of Health Care*, Oxford, Martin Robertson, 1980, s. 85.
34. J. BUCHANAN- G. TULLOCK, *The Calculus of Consent*, Ann Arbour, University of Michigan Press, 1962.
35. G. AKALIN, *KiT Ekonomisi*, Ankara, 1990, s. 432-439.
36. A. SMITH, *The Weath of Nations*, (Book V), London, Everymans Library, 1912, s. 182-215.
37. *Ibid*, s. 310-311.
38. F. A. HAYEK, "Economic Freedom and Representative of Government", *Economic Freedom*, *op. cit.*, s. 383-397.
39. F. A HAYEK, "The Campain against Keynesian Inflation", *New Studies*, London, Routledge and Kegan, 1982, s.192-218.
40. F. A. HAYEK, "Full Employment at any Price", *op. cit.*, s. 267-298.
41. N. BARRY, *op. cit.*, s. 53-54.
42. J. BUCHANAN, *The Political Economy of Welfare State*, IIESR, Stockholm, 1988, s. 15-17.
43. Frederic BASTIAT, *The Law*, New York, The Foundation for Economic Education, 1990.
44. F. A. HAYEK, "The Decline of Socialism and Rise of the Welfare State", *The Constitution of Liberty*, Chicago, Chicago U.P., s. 253-267.
45. F. A. HAYEK, "Social Security", *Ibid*, s. 285-306.
46. J. BUCHANAN, *The Political Economy of Welfare State*, *op. cit.*
47. S. KUZNETS, "Distribution of Income by Size", *Economic Development and Cultural Change*, (XI), No. 2, Part II, jan. 1963, s 58-72.
48. J. KORNAL, *op. cit.*
49. T. ÖZAL, "Açış Konuşması", 3. İzmir İktisat Kongresini Açış Konuşmaları, Ankara, DPT, 1993, s. 19-29.
50. G. AKALIN, "Türkiye'de Devletçilik Hareketi ve Sosyo Ekonomik Maliyeti", *Liberal Düşünce*, Kış 1996 (1) s. 89-93
51. J. KORNAL, "The Post Socialist Transition and the State Reflections in the Light of Hungarian Problems", *American Economic Review*, Papers and Proceedings, May, 1992, s. 1-20.
52. Doğan AVCIOĞLU, *Türkiye'nin Düzeni*, Ankara, Bilgi, 1969.

David Gordon
**Avusturya İktisadının
Felsefi Temelleri**

Liberte Yayınları'ndan Yakında Çıkıyor